

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Erken Yaşta Evliliklerin Kadınlar Üzerindeki Bedensel, Duygusal ve Sosyal Etkileri¹

Physical, Emotional and Social Effects of Early Marriages on Women

Fulya DOĞRUEL^{a*}

^a Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Balıkesir / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0001-9593-740X

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 16 Haziran 2023

Kabul tarihi: 5 Eylül 2023

Anahtar Kelimeler:

Erken yaşta evlilik,

Çocuk gelinler,

Eril tahakküm,

Kadın ve çocuk sağlığı,

Aile içi şiddet.

ÖZ

Çocuk yaşta evlilik olarak da adlandırılan erken yaşta evlilik, dünyanın birçok ülkesinde hâlâ yaygın bir sosyal sorundur. Dünyadaki milyonlarca kız çocuğu henüz reşit olmadan evlendirilmiştir. Bu olgu, kız çocuklarının evlilik hakkında bilinçli kararlar vermek, evliliğin ve ailenin sorumluluğunu taşıyabilmek ve çocuk doğurmak için gereken fiziksel, duygusal ve psikolojik olgunluğa erişmeden, 18 yaşın altında evlendirilmeleridir. Sosyal krizlerle kendisini yeniden gösteren bu sorun bireyler üzerinde eğitimden mahrum kalma, sağlık riskleri, duygusal ve psikolojik zorluklar, özgüven ve temsil yetisi sorunu ve aile içi şiddete karşı artan kırgınlık gibi potansiyel olumsuz etkiler bırakmaktadır. Dolayısıyla erken yaşta evlilik olgusu aynı zamanda bireylerin çocukluğundan ve geleceğinden mahrum bırakılmasını da içermektedir. 2015-2018 yılları arasında 18 yaşın altında evlilik yapmış olan 18- 60 yaş arası 25 kadın ile Gaziantep'te derinlemesine görüşmeler yapılarak gerçekleştirilen bu nitel araştırma, çocuk yaşta evlilik olgusunun nedenlerini ve bu uygulamaya maruz kalan kadınlar üzerinde yaşam boyu sürdürdüğü gözlemlenen ağır bedensel, duygusal ve sosyal etkileri ortaya koymaktadır. Çalışma birçok kız çocuğunun, ataerkil geleneklerden beslenen toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yol açan sosyal, kültürel ve ekonomik faktörler nedeniyle genç yaşta evliliğe itildiğini; yasaların uyumsuzluğu ve uygulamadaki aksaklıkların yanı sıra olumlayıcı kültürel bakış açısının çocuk yaşta evliliği çözülmesi zor bir sorun haline getirdiğini tespit etmektedir. Çalışma, çocuk yaşta evliliğin kız çocuklarına yönelik bir "şiddet" biçimi, insan ve "çocuk hakları ihlali" olduğunu, dolayısıyla "normal" kabul edilemeyeceğini, kadınların eşitsiz konumunu pekiştiren bir uygulama olduğunu ortaya koyarak Türkiye'de ve dünyada bu olgunun bir sorun olarak anlaşılması ve çözümüne yönelik bir farkındalık yaratılması yönünde verilen çabalara ve yapılan çalışmalara bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: July 16, 2023

Accepted: September 5, 2023

Keywords:

Early marriage,

Child brides,

Masculine domination,

Women and child health,

Domestic violence.

ABSTRACT

Early marriage, commonly referred to as child marriage, is still a prevalent social issue in many countries throughout the world. Millions of girls around the world have been subjected to underage marriage. This phenomenon is the marriage of girls under the age of 18, before they have the physical, emotional, and psychological maturity to make informed decisions about marriage, to shoulder the responsibilities of marriage and family, and to bear children. This problem, which manifests itself repeatedly with social crises, has lifelong detrimental impacts on women, including a lack of education, health risks, emotional and psychological difficulties, low self-esteem, a lack of empowerment, and increased vulnerability to domestic violence. Therefore, the phenomenon of early marriage also involves depriving individuals of their childhood and future. This qualitative research, which was conducted between 2015 and 2018 in the Gaziantep province through in-depth interviews with 25 women between the ages of 18 and 60 who were married under the age of 18, explores the causes of child marriage and its destructive and lifelong physical, emotional and social effects on women who are subjected to this practice. The study finds that many girls are pushed into marriage at a young age due to social, cultural, and economic factors that lead to gender inequality fueled by patriarchal traditions, and that the inconsistency of laws and failures in implementation, as well as an affirmative cultural perspective, make child marriage a difficult problem to solve. The study, demonstrating that child marriage is a form of "violence" against girls, a violation of human and 'children's rights', and therefore cannot be accepted as 'normal' and is a practice that reinforces the unequal position of women, aims to contribute to the efforts and studies in Turkey and around the world to understand this phenomenon as a problem and to raise awareness for its solution.

¹ Bu araştırmanın ön bulguları 28 Kasım 2019'da "Eril Tahakküm Kıskaçında Erken Evlenen Kadınlar: Gaziantep Örneği" başlığı ile Türk Sosyal Bilimler Derneği, 16. Sosyal Bilimler Kongresi'nde (ODTÜ, Ankara) sunulmuştur.

EXTENDED ABSTRACT

Early age marriage is one of the most important social problems in many countries around the world. With the advancement of information and communication technologies, there has been a greater awareness of this phenomenon, which has gained international visibility in recent years, as well as measures to avoid it. However, in addition to factors such as war, migration, and poverty, millions of girls have been exposed to underage marriages during the coronavirus pandemic. Child marriage refers to any formal or informal union where one or both parties involved are under the age of 18. It means the marriage of girls before they are physically, emotionally, and cognitively ready to bear the responsibilities of marriage and having children. Although this phenomenon has started to decline within Turkey's modernization process, it continues to be a significant problem as in many developing countries. Therefore, it is necessary to find a global solution to the problem of child marriage, which manifests itself again and again in social crises.

This study, conducted in Gaziantep province, examines the causes of early marriage and its lifelong physical, emotional, and social effects on women's lives and health. The study was conducted using qualitative research methodology. This method allows for an insider's perspective on the thoughts, processes, sensitive inner worlds, and emotions of women who have experienced early age marriage by allowing them to speak on their own behalf. In this line, the data of the study was collected through in-depth interviews using the snowball sampling model with 50 women aged 18-60 who had been married under the age of 18 and live in the Gaziantep province. Given that Gaziantep is one of the provinces with the highest rate of early marriages of girls, receiving continuous migration from different regions of Eastern and Southeast Anatolia as well as Syria, it provides an important site to undertake a study on this issue.

The theoretical framework of this study is composed of gender theories and literature on early-age marriage, also known as child marriage. The phenomenon of female child marriages is fundamentally related to the characteristics of the patriarchal social structure and the social construction of patriarchy. Analyses of patriarchal relations (Millett, 1971; Firestone, 1971; Walby, 1991; Chodorow, 2021) that affirm child marriage and related analyses of "masculine domination" to which women are subjected offer important perspectives for understanding the conditions under which child marriages are performed and sustained. On the other hand, important studies have been conducted that reveal the negative social, physical, and psychological effects of early marriage on women and discuss the issue in the context of patriarchal traditions, individual and public health, and human rights (i.e. Anık and Barlin, 2017; Arslan, 2018; Shabbar and Manzoor, 2022; Sungurtekin Özkan, 2013; Boran, Gökçay, Devocioğlu ve Eren, 2013).

This study reveals that early age marriage is a significant and structural problem in terms of gender inequality, violence, domination and social inequality. It threatens women's well-being, health, and future of girls worldwide. By violating human and children's rights, it reinforces the unequal position of women. Traditional, patriarchal sociocultural structures, low income levels, limited access to education and health services, and lack of preventive laws are key factors contributing to early marriage. Domestic violence also plays a role in pushing children into early marriage.

The study, in line with other studies on this subject, demonstrates that this phenomenon is directly related to the phenomenon of development, as studies show that as countries' development levels increase, early marriages tend to decrease. As poverty and lack of education persist, early marriage continues through generations, leading to a vicious cycle. Families experiencing financial difficulties may find marrying off the female child, with traditional practices like 'bride price' and 'berdel' being a viable option. This reduces girls to a basic commodity with monetary value, and the lack of a formal marriage due to the bride being underage also creates disadvantages for women in both private and public field.

Girls who marry before reaching physical, cognitive, and psychological maturity for marriage and childbearing can suffer from mental and physical problems that can last a lifetime and result in infant mortality. Besides, women who do not obtain consent for early marriage or whose innocence is exploited to persuade them to marry early suffer significant setbacks throughout their lives, losing their right to education and vocational training. Children who are married off at an early age are exposed to sociocultural and economic risks, are excluded from participation in all areas of social life, and become more vulnerable to social pressure and violence.

Child marriage is not only a violation of human rights but also an obstacle to individual and social development and a healthy life. A multidimensional solution is needed to address this issue. In this context, the protection of girls' children's rights, their right to education, and most fundamentally, their human and citizenship rights requires the development of a holistic approach on legal grounds that will solve the problem together with the problems of sexism, poverty, education, and women's employment. For this purpose, there is a need for development of a social consciousness that will shape social policies and influence social culture must be instilled with the cooperation of public institutions, non-governmental organizations, and the media.

Giriş

Kız çocuklarının çocuk yaşta, erken veya zorla evlendirilmesi mevzusu günümüzde ülkenin olduğu gibi Türkiye'nin de önemli bir sorunudur. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle son yıllarda uluslararası görünürlüğü artan bu toplumsal soruna dair farkındalığın ve önleme çabalarının çoğaldığı görülmektedir. Dünya genelinde on yıl önce evlenen dört kadından biri çocuk iken bugün bu oran yaklaşık beşte bire düşmüştür (UNICEF, 2023a). Buna karşın, savaş, göç ve yoksulluk gibi faktörlerin yanı sıra koronavirüs pandemisi koşullarında da milyonlarca kız çocuğu daha reşit olmadan evliliğe maruz kalmıştır. Dolayısıyla çocuk yaşta evlilik halen dünya genelinde çözüm bekleyen bir sorun olmaya devam etmektedir.

Erken yaşta/çocuk yaşta evliliği, “eşlerden birinin ya da ikisinin birden 18 yaş altında” (KADEM, 2014) olduğu ve özellikle kız çocuklarının “fizyolojik ve psikolojik olarak evlilik ve çocuk sahibi olmak gibi sorumlulukları taşımaya hazır olmadan evlenmeleri” olarak tanımlanmaktadır (Aktepe ve Atay, 2017, s. 410). Türkiye'nin de taraf olduğu 1989 Çocuk Hakları Sözleşmesi çocukların medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel tüm insan haklarının korunması gerektiğini vurgulayarak çocukluğun yetişkinlikten ayrı olduğunu, 18 yaşına kadar sürdüğünü ve her çocuğun yaşama, korunma ve eğitim hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. Birleşmiş Milletler 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi madde 16 (2) ise evlenmenin, ancak eşlerin özgür ve tam rızasıyla gerçekleşmesi gerektiğini belirtmektedir.

Dünyada erken yaşta evlenen kız ve erkek çocukların toplam sayısı 765 milyondur. Kız çocukları bu durumdan orantısız bir şekilde daha fazla etkilenmektedir çünkü dünyada genelinde 20-24 yaşları arasında bulunan beş kız çocuğundan biri 18 yaş öncesinde evlenmiştir (UNICEF, 2022). Dünya genelinde bugün hayatta olan 650 milyondan fazla kadın çocukken evlendirilmiştir ve her yıl en az 12 milyon kız çocuğu 18 yaşına gelmeden evlendirilmektedir (UNICEF, 2023b). Erken yaşta evlilik riski en yüksek olan kızlar fakir ailelerden, marjinal gruplardan veya kırsal alanlardan gelen genellikle ulaşması en zor olanlardır (UNICEF, 2022). Dünyadaki genel eğilime benzer şekilde, Türkiye'de de bu tür evlilikler daha çok “kırsal bölgelerde” gerçekleşmektedir (Anık ve Barlin, 2017, s. 1829). Erken yaşta evliliklerin diğer ülkelerdeki yaygınlığı incelendiğinde ise bu oranın ülkelerin gelişmişlik düzeyi arttıkça azalma eğilimi gösterdiği anlaşılmaktadır (Özcebe ve Biçer, 2013).

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2018a verilerine göre, Türkiye'de 2002 yılında 16 ve 17 yaşındaki kız çocuklarının resmî olarak yaptıkları evlilikler tüm evliliklerin 7,3'ünü oluştururken 2018 verileri bu oranın %3,8'e indiğini göstermektedir. TÜİK 2018b verilerine göre kayıt altındaki kız çocuk evlilikleri azalmış olsa da bu sayı halen yüksektir. Öte yandan, Türkiye'de çocuk yaşta evlilik oranları ile birlikte adolesan doğurganlık hızı da yavaşlamış, 2013 yılında binde 29 iken 2018 yılında binde 19'a düşmüştür ancak bu oran gelişmiş ülkelerle karşılaştırınca hâlâ yüksek bir orandır (TÜİK, 2018b). Gaziantep kentinin bulunduğu Güneydoğu Anadolu bölgesi, kayıtlı 15 altı ve 15-17 yaş arası doğum yapan, anne olan kız çocuklarının sayısının en yüksek olduğu bölgedir. Türkiye'de kayıtlı erken doğum yapan kız çocuklarının %28'i (toplam 3312) Güneydoğu Anadolu bölgesinden ve %10,4'ü (toplam 1231 çocuk) Orta Anadolu bölgesinden olup bu iki bölge bu konudaki en yüksek oranların gözlendiği bölgelerdir (TÜİK, 2018b). Gaziantep'in bu bölgedeki illerden sürekli göç aldığı düşünüldüğünde ve buna kayıt dışı olan Suriyeli mülteci kız çocukları ile ilgili bilinmeyen rakamlar eklendiğinde konunun önemi daha da iyi görülmektedir.

Bu nitel araştırma, Gaziantep örneğinden yola çıkarak ve görüşülen kadınların deneyimleri üzerinden, bir yandan erken evlendirilme olgusunun nedenlerini, bir yandan da yaşam boyu sürdüğü gözlenen bedensel, duygusal ve toplumsal etkilerini incelemeyi

amaçlamaktadır. Aynı zamanda bu çalışma, bu olgunun bir sorun olarak anlaşılması ve çözümüne yönelik bir farkındalık yaratılması yönünde bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Metodoloji

Nitel araştırma yöntemi “çok boyutlu” bir olguyu “değişen doğası” içinde alabilmenin, “sahayı metne yansıtarak ... katılımcıların dünyayı nasıl anladıklarını” kavrayarak (Cresswell 2007, s. 213-214), incelenen konuya dair düşüncelerini, yaşadıkları süreçleri, hassas iç dünyalarını ve duygularını içeriden bir bakışla anlayabilmek için en uygun veri toplama yöntemlerinden biridir. Ayrıca Oakley’in (1981) de belirttiği gibi kadınların kendi adlarına konuşmalarına izin vererek ataerkil temelli bir bilimin getireceği çarpıtma olasılığını azaltacağı düşünülen nitel araştırma yöntemi ciddi bir toplumsal tartışma konusu olan çocuk yaşta evlilik meselesinin anlaşılmasına önemli bir katkı sağlamaktadır.

Bu bağlamda nitel araştırma yöntemi kullanılarak 2015-2018 yılları arasında yürütülen bu araştırmanın verileri Gaziantep ilinin merkez ilçelerinde (Şahinbey ve Şehitkamil) yer alan farklı mahallelerde yaşayan ve 18 yaş altında evlilik yapmış olan 25 kadın ile derinlemesine görüşmeler yapılarak toplanmıştır². 18-60 yaş aralığında bulunan katılımcılara kartopu örnekleme tekniği kullanılarak erişilmiş ve yarı yapılandırılmış 20 soruluk bir görüşme formu uygulanmıştır. Sekiz katılımcı 40-55; 12 katılımcı 25-39; dört katılımcı ise 18-24 yaş aralığındadır. Katılımcıların sadece biri lise mezunu, ikisi ortaokul mezunu, 17’si ilköğretim mezunudur, üçü okuryazar seviyesinde bir eğitime sahiptirler. Katılımcıların ikisi ise okur-yazar değildir. Katılımcıların 24’ü ev kadınıdır, herhangi bir meslek sahibi değildir, biri ise çalışmaktadır. Çalışmada katılımcıların isimleri anonimleştirilmiş, evlenme yaşlarına dair bilgi verilmiş ve ifadelerinin yanına parantez içinde yaşları, eğitim ve istihdam durumları ve çocuk sayılarına dair bilgi verilmiştir.

Bu nitel araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliği, araştırma veri ve bulgularının farklı yer ve zamanlarda benzer örüntüler tekrar edene kadar toplanması; konunun araştırıldığı toplumsal yaşamı yansıtan farklı bakış açılarının, deneyimlerin ve kültürel etkileşimlerin detaylı, dinamik ve bütünsel bir olgu olarak ele alınması; aktarılan düşünce ve duyguların bağlamsal temellerinin ve inşa süreçlerinin dikkate alınması ve çalışmanın derinlemesine görüşmenin yanı sıra ön görüşmeler, katılımcı gözlem ve ilgili literatür ile desteklenmesi yoluyla güçlendirilmiştir (Merriam, 2009, s. 220-23, Neuman, 2019, s. 360-63).

Teorik Çerçeve

Kız çocukların çocuk yaşta evlendirilmesi olgusu en temelde ataerkil sosyal yapının nitelikleri ve ataerkilliğin sosyal inşası ile ilişkilidir. Çocuk yaşta evlilik ataerkil iş bölümü ve ataerkil hiyerarşinin kadınlara çocukluk çağından başlayarak öğretilmesinin ve kabul ettirilmesinin etkili bir yöntemidir. Bu nedenle çocukların tüm hayatlarını etkileyecek şekilde kültürel, sosyal, ekonomik, bedensel ve ruhsal açılardan yaralar almalarına neden olur. Çocuk yaşta evliliklerinin gerçekleştirilme ve sürdürülme koşullarının anlaşılabilmesi için çalışma kuramsal olarak toplumsal cinsiyet kuramları ve çocuk yaşta evlilik olgusuna dair literatürden beslenmektedir.

Çocuk yaşta evliliği olumlayan “ataerkil” yapı (patriarka) kadınları erkeklere tabi kılarak kadın ve erkek arasındaki toplumsal eşitsizliğe neden olan erkek egemen toplumsal ve

² Bu çalışma 2020 yılı öncesinde gerçekleştirilen bir saha çalışmasına dayanmaktadır. Bu nedenle etik kurul raporu içermez. Araştırmada yapılan 50 mülakatın 25’i değerlendirilmiştir.

siyasal sistemler olarak tanımlanır (Millett, 1971; Firestone, 1971). Walby (1991, s. 5) ataerkilliğin yapısının hane içi üretim, erkek şiddeti, ücretli iş, devlet, cinsellik ve kültürel kurumlarda bulunan ataerkil ilişkilerden oluştuğunu belirtir. Çocuk yaşta evlilik, ataerkil eşitsizlik, şiddet ve tahakküm açısından çok önemli ve yapısal bir sorundur ve bütün bu ataerkil ilişkilerin kesişiminde yer alan bir olgudur. Konuya toplumsal cinsiyet kuramları ile bu söz konusu kesişimsellik bağlamında yaklaşmak gerekliliği bu gerçeklikten doğmaktadır.

Reşit olmayan bir bireyi evlenmeye zorlamak ya da yönlendirmek kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği derinleştiren, kadına yönelik şiddete ve çocuk istismarına neden olan bir olgu olarak sadece bir insan hakları ihlali olarak kabul edilmemekte, aynı zamanda bireysel ve toplumsal gelişimin önünde bir engel teşkil etmektedir (Güven, 2016, s. 1252; Kamal, 2012, s. 317). Bu olgu “kadının maruz kaldığı ve eril şiddetin en yaygın biçimi [olan] aile içi şiddet”in de bir çeşididir (Leyla Kuzu, 2013, s. 16). UNICEF (2023a) 18 yaşından önce evlenen kızların aile içi şiddete maruz kalma olasılığının daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

“Ataerkilliğin kamusallaşması” (Walby, 1991) ile yaygınlaşan bu ataerkil şiddete maruz kalan çocuk yaşadıklarına mana veremediği bir yaşta evlendirilerek geniş aile ve içindeki kadın ve erkek bireylerin denetimine ve şiddetine açık hâlde bırakıldığı bir “eril tahakküm” (Bourdieu, 1998) altına alınır. Ataerkil sosyal yapıda, bireylerin edindikleri “yatkınlıklar” kültürel inşa süreçlerinde oluşturulur ve “eril tahakkümün” gerçekleştirilmesini ve sürdürülebilirliğini sağlarlar. Bu anlamda insanların yaşadığı “alan” bir mücadele alanıdır (Bourdieu, 2014, s. 37, 38, 132). Çocuk yaşta evlendirilen kadınlar, bir toplumsal statü edinebilmek için yeterli donanıma sahip olmalarına izin verilmediğinden bu alanda eşit bir şekilde mücadele etme fırsatı bulamaz. Ataerkil gelenekte, Chodorow’un (2021, s. 52) vurguladığı gibi “erkek egemenliğinin psikodinamiği” içinde biçimlenen toplumsal cinsiyet özelliklerinin etkisi ile konumlandırıldıkları bu “bağımlı” toplumsal konumları ile erken evlendirilen kadınlar da bu hiyerarşinin sürdürülebilmesinde önemli bir işlev görürler.

Dolayısıyla erken yaşta evlilik bu bağımlılık ilişkisini sürdürmenin en önemli araçlarından biridir. Bu bağlamda kamusal alan-özel alan ayrımının kadınlar açısından oluşturduğu eşitsiz ilişkilere dikkat çeken Chodorow (2021, s. 9, 51-52) kadınların kamusal alanda var olabilmeleri için piyasa ekonomisine erişime sahip olmaları gerektiğini ve bunun onları “bağımlı” pozisyonlarından özgürleştirebilecek bir maddi temel oluşturduğunu ifade eder. Bu nedenlerle, çocuk yaşta evlilik sadece bireysel ve toplumsal gelişimin önünde bir engel değil, aynı zamanda bir insan hakları ihlali olarak kabul edilir.

Bourdieu (2014) ve Millett (1971) tahakküm yapılarında bireyin dahlinin yanı sıra kurumlara -aile, okul, toplum ve devlet- yani tahakkümün kurumsal boyutuna dikkat çekerler. Millett (1971, s. 61) ataerkil kurumların “birbiriyle bağlantılı” olduğunu, “aile ile toplum arasında iş birliğinin kaçınılmaz” olduğunu ve “bu ilişkinin genellikle dinsel destekle beslendiğini” belirtir. Ataerkilliğin sürekliliğine dair bahsi geçen paradoksun bir çözümü olarak 18. yüzyılda kadın hakları konusunda öncü olan “Olympe de Gouges (1791) ve Mary Wollstonecraft (1792) kadınlara, kanunlar önünde erkeklerle eşit olma hakkı tanıyan vatandaşlık kavramının kilit bir rol oynadığını” ortaya koyarlar (Ecevit, 2011, s. 66). Buna göre cinsiyet temelli eşitsizlik bir “toplumsal eşitsizlik” meselesidir (Sancar, 2009, s. 175) ve toplumsal ve siyasal eşitlik ancak kadınlara ve erkeklere eşit fırsatlar sağlandığında gerçekleşebilir. Çocuk yaşta evliliğin vatandaşlık hakları perspektifinden ele alınması tam da bu nedenle önemlidir.

Çocuk yaşta evlilikleri kadınların küçük yaştan itibaren eğitim ve dolayısıyla istihdam kanallarını tıkayarak onların kamusal alandan dışlanarak bağımlı toplumsal konumlarını sabitlemektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ortaöğretim [ve üstü] eğitim görmüş kadınların

ergenlik döneminde evlenme olasılığının önemli ölçüde daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamda ortaöğretim görmüş kadın oranının daha yüksek olduğu ülkelerde çocuk yaşta evliliğe daha az rastlanmaktadır (Singh ve Samara, 1996, s. 148). “Eğitim nitelikleri veya işgücü piyasası deneyimi kazanmamış, erken yaşta çocuk ve eş sahibi olmuş orta yaşlı kadınlar rekabetçi piyasada dezavantajlı konumdadırlar” (Walby, 1997, s. 11). Bu durum “kadınların sadece işverenler karşısındaki değil, aynı zamanda erkekler karşısındaki pazarlık gücünü de azaltarak özel patriarkanın gücünü korumasını destekler” (Toksöz, 2012, s.103).

Kadınlar ancak pazar ekonomisine bağımsız erişime sahip olduklarında kendi kararlarını alabilecek, kendi kendini yönetebilme yetisi geliştirecek maddi temele sahip olabilirler (Chodorow 2021, s. 9). Kadının konumu, üretken işgücünün bir parçası olup olmadığı ile değil üretimdeki ve yeniden üretimdeki rolü (doğum, çocukların toplumsallaştırılması ve cinsellik) tarafından belirlenir (Mitchell, 1971, akt. Ayata, 2011, s. 17). Erken evlendirilen kadınlara verilen en temel roller yeniden üretim alanı ile sınırlıdır. Böylelikle “kamusal alana” ve de “istihdama katılımları ya çok sınırlı ya da erkeklerin otoritesini sarsmayacak biçimlerde” (Toksöz, 2012, s. 103).

Erken yaşta evlenmenin kadınlar üzerinde bıraktığı olumsuz toplumsal, bedensel ve ruhsal etkileri ortaya koyan, konuyu ataerkil gelenek, birey ve toplum sağlığı ve insan hakları bağlamında tartışan önemli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar kız çocuklarının bedensel, ruhsal ve sosyal olgunluğa erişmeden evlenmeleri nedeniyle yetişkinlikte sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan risklere maruz kaldıklarını tespit etmiş ve bu durumun bir sosyal problem olduğunu ortaya koymuşlardır. En temelde erken yaşta evlilik kız çocuklarının okulu terk etmelerine neden olmakta, eğitim hakkını kullanabilmelerini engellemektedir (bkz. Shabbar ve Manzoor, 2022; Ayaz ve Soylu, 2012; Malatyali, 2014). Erken evlendirilen kadınların kendi hayatları üzerinde söz sahibi olma ve haklarını savunma imkânları azalmakta ve bundan dolayı “çocuk yaşta evlilikler tüm dünyada kız çocuklarının yaşamlarını, refahlarını ve geleceklerini tehdit etmektedir” (UNICEF, 2023a). Eğitimleri kesintiye uğrayan çocuğun istihdam imkânı da kaybolmaktadır. Eğitim, istihdam ve sosyal gelişim yoksunluğu sadece bireyin değil, hanenin de sosyo-ekonomik statüsünü etkilemektedir.

Öte yandan çalışmalar erken evlenmenin kadınlar açısından yaşam boyu sürececek sağlık sorunlarına neden olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum “kız çocuğunun ailesinde yeterince ilgi görmemesine, düşüncelerini serbestçe dile getirememesine veya ailede şiddete maruz kalmalarına sebebiyet verebilmektedir” (Yağbasan ve Tekdemir, 2017, s. 23). Yaşadıkları izolasyonun yanı sıra cinsel şiddet, jinekolojik hastalıklar, anne ve çocuk ölümleri ile sonuçlanabilen adölesan gebelik durumu ve travmalar yaşayan ve yaşadıkları fizyolojik ve ruhsal değişimlere anlam vermekte zorlanan çocukların travmalar yaşamlarına, depresyona girmelerine neden olabilmektedir. Bu durum sadece anneyi değil genel olarak başta çocuklar olmak üzere tüm hanenin sağlığını yaşam boyunca kötü etkilemekte ve dolayısıyla toplum sağlığını ilgilendirmektedir (bkz. Aktepe ve Atay, 2017; Boran ve diğerleri, 2013; Çöl, Çalışkan ve Akdur, 1994; Cherlin ve Riley, 1986; Burcu, Yıldırım, Sırma ve Sanıyaman, 2015).

Ayrıca çocuk yaşta evlilik “çocuk istismarının dünyadaki en yaygın biçimlerinden biri” olarak görülmektedir (Aktepe ve Atay, 2017, s. 410). Çalışmalar çocuk yaşta evlendirilen kız çocuklarının fiziksel, cinsel, ekonomik ve duygusal şiddete ve istismara uğrama risklerinin 18 yaş üstü evlilik yapanlara göre daha yüksek olduğunu tespit etmiştir (UNICEF, 2023a; Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012; Aydemir, 2011; Kaya, 2019). Ancak “çocuk evliliklerinin bir çocuk istismarı formu olarak görülmesine en büyük engel çocuk evliliklerinin ‘kültürel bir pratik’ olarak görülmesidir” (Sözer, 2020, s. 160).

Sonuçta, bir bireyin çocuk yaşta kendini savunmayı öğrenmeden, şiddetten uzaklaşabilecek donanımına sahip olmadan evlendirilmesinin cinsiyet eşitsizliğini de körükleyen bir çocuk hakkı, kadın hakkı ve genel anlamda insan hakkı ihlali olduğu (UNICEF, 2023a; UNFPA, 2022) Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 2010 yılında bu konuya ilişkin hazırlanan "Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu" raporunda da belirtilmiştir. Kadına yönelik şiddetle mücadele konusu ile ilgili olarak "kadınlara karşı şiddet, erken yaşta zorla evlendirmeler ve her türlü istismar" Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın 2019-2023 yıllarını kapsayan 11. Kalkınma Planı'nda yer almıştır. Ancak bu sorunun çözümü için daha kararlı ve bütüncül bir yöntemle sosyal politikaların geliştirilmesi ve uygulanması önemlidir.

Çocuk Yaşta Evliliklerin Sebepleri

Kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesinde geleneksel, ataerkil sosyokültürel yapı, ekonomik yoksunluk ve eğitimsizlik önemli etkenlerdir. Buna kız çocuklarının ya özenerek ya da şiddet ve sevgisizlik sarmalından bir kaçış yolu olarak erken evlenme isteği eklenince çocuk yaşta evlilik olgusu bir toplumsal sorun olarak varlığını sürdürmeye devam eder. Bu konuda bir yandan sivil toplum kuruluşları ve belediye tarafından önemli önleyici çalışmalar yürütülürken, öte yandan Türkiye'ye göç eden Suriyelilerde de kayıt dışı ve erken yaşta evliliklere yönelik eğilimin görülmesi (Soykan, Biehl ve Hazan, 2021, s. 19; Yavaş Çelik ve Karasu, 2022, s. 800; Gül, 2022, s. 581; Ak ve Aslan, 2020, s. 1169) Türkiye'nin en çok Suriyeli mülteci göçü alan sınır kentlerinden biri olan Gaziantep'te bu olgunun yaygınlaşmasına etki etmiştir.

"Çocuk yaşta evliliklerin sebepleri" ve hemen ardından gelen "erken yaşta evlilik yapmanın kadın sağlığına olumsuz etkileri" adlı bölümler Gaziantep sahasında rastlanılan bulguların aktarıldığı ve tartışıldığı bölümlerdir. Bulgular ataerkil geleneklerin yanı sıra eğitimsizlik, yoksulluk, aile içi şiddet ve ebeveyn kaybının çocuk yaşta evliliklerinin gerçekleşmesini sağlayan en önemli etmenler olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışma aile içi şiddetin bu olguyu pekiştiren çeşitli yüzlerini de betimlemektedir.

Ataerkil Gelenekler

Erken evliliğin küresel bir problem olarak süregelmesinde toplumsal kültüre etki eden ataerkil geleneklerin etkisi çok önemlidir. "Klasik ataerkilliğin yeniden üretiminde" kız çocuğunun birinden diğerine verildiği "atasoylu geniş hane" (Kandiyoti, 2013, s. 132) çok önemli bir role sahiptir. Burada kızlar, Kandiyoti'nin (2013, s.132) ifadesiyle "çok küçük yaşta, başında kayınpederlerinin olduğu haneye evlilik yoluyla verilir ... yalnızca bütün erkekler tarafından değil, kendilerinden daha yaşlı olan kadınlar, özellikle de kayınvalideleri tarafından ezilirler". Hatta evlilik sonrası kızlar, kendi aileleriyle görüşememe veya tecrit edilme gibi güçlüklerle de sıkça karşılaşabilirler.

Gaziantep saha araştırmasından elde edilen verilere göre çocuk yaşta evliliklerin sürmesini sağlayan en önemli etmenlerden biri ebeveynlerin çocuk yaşta evliliği ve evlilik sonrası tahakküm ilişkilerini normalleştiren sosyal çevrelerinin etkisinde kalmaları ve bu bakış açısını uygulamaya koyarak sürekliliğini sağlamaya katkıda bulunmalarıdır. Erken yaşta evlilikler çoğunlukla akraba havuzu içinde ve çoğunlukla ebeveynlerin kararıyla gerçekleşmektedir. Görüşülen kişiler genellikle akraba, uzaktan akraba, komşu, tanıdık, aynı köylü çevresinden olan damat adayları ile evlendirilmişlerdir. Araştırma bulguları erken yaşta evlendirme süreçlerinin belirsiz ve karmaşık niteliğinin bu tür evliliklerin gerçekleşmesini kolaylaştırdığını saptamıştır. Evlendirmeye karar sürecinde kız çocuğu öyle bir çembere alınır ki anne çocuğa, baba anneye, anne babaya, anne-baba dede ve neneye, kardeşler anne-babalarına karar ve sorumluluğu bırakarak oluşturdukları geniş çemberin içine kız çocuğunu alırken dış çevre sessizce, olumlayarak hatta büyük beğeni, övgü ve takdirle sürecin

tamamlanmasına eşlik eder. Kız çocukları kültürel anlamda özendirilerek veya korkutularak erken evlenmeye hazırlanır. Bu süreçte en az lafın evlenecek çocuğa düştüğü görülür. On yedi yaşında kendisinden 20 yaş büyük eşiyile evlendirilmiş olan Remziye evlendirilme kararını şöyle betimlemiştir:

Ben kendi kararlarımı asla kendim almadım çünkü benim adıma zaten büyüklerimiz karar veriyordu mesela bana kalsa ben asla evlenmezdim ama benim adıma zaten karar verilmiş, yani sen oraya öleceğini de bilsen gideceksin, çünkü karar öyle kesilmiş, yani büyüklerin lafı olur onlar ne derse o olur (Remziye, 44, ilkokul, enformel hasta bakıcı, iki çocuklu).

Ancak araştırma bulguları bazı erken yaş evlilik vakalarında annelerin de en az babalar kadar sorumlu olduklarını göstermektedir. Bu konuda anneler de baskıcı olabilmekte, ya da bu evliliği desteklemiyorlarsa bunu ifade etmekten çekinmekte, ya da kızlarının rızası yok ise “benim elimden bir şey gelmez” diyerek, hatta kız çocukları ve babaları arasındaki diyalog yoksunluğundan fırsatla “git babana söyle” diyerek görünürde pasif ama gerçekte aktif bir şekilde kızlarının çocuk yaşta evlenmesinde önemli bir rol oynayabilmekte ya da gerçekten tamamen pasif kalarak evliliğe rıza göstermektedirler. Bir katılımcı bu durumu şöyle ifade etmiştir: “Sadece babam sordu, bu amcangil seni istiyor kızım, ne diyorsun dedi, ben seslenemedim. Annem de 15 yaşında çocuk ne bilecek iyiyi kötüyü, bizi biliriz dedi, kalktılar verdiler” (Yelda, 40, ilkokul, ev kadını, 6 çocuklu).

Çocuk yaşta evliliği onaylayan, buna önyak olan kadınların bu tutumu bir paradoks olarak görünse de Bourdieu'nün ifadesiyle “kurbanı suçlamak” değil, “kurbanı suçlamak için yararlanılan ‘itaatkâr’ yatkınlıkların nesnel yapıların ürünü” olduğunu vurgulamak gerekmektedir (Bourdieu, 2014, s. 59). Bu bağlamda Sancar (2009, s. 308-309) “bu egemen erkeklik değerlerinin” inşasında kadınların ne ölçüde kabullenip onayladıkları ya da reddettiklerinin çok belirleyici olduğunu belirtir.

Araştırmada erken yaşta evlilik kararlarını pekiştirdiği tespit edilen bir diğer ikna yöntemi kız çocuğunu evlenmek istememesi durumunda “namus” konusunda sorgulayarak “neden istemiyorsun? Görüştüğün biri mi var?” gibi sorularla onu töhmet altında bırakarak evliliğe zorlamak şeklinde şiddet uygulamaktır. Çocuğu böylesine ciddi, çocuk sağlığı ve hatta can güvenliği açısından tehlikeli bir boyuta dönüşme riski bulunan bir konuda suçlayıcı bir uygulamanın kendi çekirdek aile ve geniş aile çevresi içinde ve özellikle kadınların (anneler ve diğer yakınlar) eliyle gerçekleşiyor olması bireyi içinden çıkılması daha zor durumda bırakmaktadır. Örneğin, lise mezunu olan bir katılımcı evlenmeye nasıl ikna edildiği ve bu konuda uğradığı baskı ve aşağılamanın yanı sıra erken evlenmeye ve hayata dair pişmanlığını şöyle ifade etmiştir:

Annem çok uymaca akıllıydı. Dayılarım filan bizde kız kısmı okumaz, kızların dışarda ne işi var tek başına gibisinden şeyler söyledi. Annemin üzerine baskı kurdu ... Annem nenemgile kadar kovaladı beni evleneceksin diye. Orda bana bir laf söyledi, o lafı benim çok zoruma gitti. ‘Kendinden emin değil misin, korktuğun bir şey mi var da evlenmiyorsun?’ dedi. O kadar zoruma gitti ki ... tamam gelsin olsun dedim. Şimdiki aklım olsa kesinlikle her ne olursa olsun kim ne derse desin evlenmezdim (Neriman, 40, ilkokul, ev kadını, 3 çocuklu).

Saha araştırmasından elde edilen veriler, kadınları evlenmeleri gerektiği konusunda bir ikna ve baskı uygulama pratiğinin de “evde kalma” korkusu üretmek olduğunu göstermektedir. Birçok örnekte kızlar “evde kalmış”, “kötü”, “çirkin” olarak damgalanmamak için evlenmeye razı gelmişlerdir. On beş yaşında evlendirilmiş olan bir katılımcı kızının da hayatına yön vermek isteyecek kadar bu düşüncelerin etkisi altında olduğunu şöyle aktarmıştır:

Kızım, 17 yaşında. Şimdi adam akıllı bir düğücüsü [isteyeni] gelsin veririm, gitsin evini bulsun, yerini bulsun, yuvasını kursun. Çünkü okumuyor, okumadıktan sonra, 20 oldu mu, zamanı geçer, 20 yaşında gelin çıkanlara bizde koca kadın oldu derler. Gitsin evini bulsun, yerini bulsun, yuvasını kursun. Mecbur etmeyiz, fikri sorulduktan sonra (Rahime, 32, İlkokul, ev kadını, 4 çocuklu).

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı gibi kız çocuğu erken evlendirmenin toplumsal kabulü ve sürdürülmesi ile “şiddete boyun eğiş toplumsal yapı ve kültür tarafından desteklenir” (İlkkaracan ve Gülçür, 1996, s. 28). Bu yapının devamlılığı, kadınlardan beklenen rolleri eş ve anne olmak ile sınırlayarak pekiştirilmekte ve “yemekten temizliğe, çocuk bakımından ev ekonomisine katkı gibi birçok beklenti”yi (Özkan, 2013, s. 2179) karşılama beklenen kız çocuklarının henüz “safken”, iyiyi kötüyü ayırt edecek yaşa varmadan evlendirilmeleri yoluyla sağlanmaktadır.

Bu kültürün sürmesini sağlayan tahakküm ilişkilerine kadınların da önemli katkılar sağladıkları aşikârdır. Bourdieu eril tahakkümü tam da “bu paradoksal itaatin mükemmel bir örneği” olarak görür. Burada doğallaştırılmış bir toplumsal inşa söz konusudur (Bourdieu 2014, s. 14). Sembolik şiddeti yaşadıkları kültürün verdiği “yatkinlikler” sayesinde içselleştiren kadınlar da erken evlendirilen kız çocuklarına, dolayısıyla da kendilerine uygulanan şiddetin bir parçası olurlar.

Eğitimsizlik ve Yoksulluk

Araştırma eğitimsizliğin çocuk yaşta evliliklere sebep olan çok önemli bir diğer etmen olduğunu saptamıştır. Erken evlendirilen katılımcıların -birkaç istisna hariç- kendileri, eşleri ve ebeveynleri hayli az eğitimlidir ya da okur-yazar dahi değildir. Sadece bir katılımcı 16 yaşında iken öğretmen bir akrabası ile ve diğer bir katılımcı yine 16 yaşında iken üniversite mezunu bir asker ile evlenmiştir. Ailelerin eğitim ve gelir düzeyinin düşük olmasının kız çocuklarının erken yaşta evlendirilme riskini tetiklediğine dair bu saptama Türkiye’de ve dünyada yapılan diğer çalışmaları (bkz. Shabbar ve Manzoor, 2022; Çakmak, 2009; Malatyalı, 2014, Özcebe ve Biçer, 2013, Anık ve Barlin, 2017) teyit etmektedir. Dolayısıyla ebeveynler erken evlendirmenin çocuklarda yaratacağı ruhsal ve bedensel tahribatın farkında bile değildir. Örneğin, birçok katılımcı evlilik öncesinde evlilik, cinsellik vb. konularda hiçbir bilgilendirme yapılmadığını belirtmiş, bunun sebebini genelde cahilliğe bağlamışlardır.

Toplumların kalkınmışlık düzeyleri ile erken yaşta evlilik vakalarının oranı arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Yapılan diğer çalışmalar da (Singh ve Samara, 1996; Güven, 2016; Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012) yoksulluk ve kalkınma düzeyinin düşük olmasının çocuk yaştaki evliliklerin gerçekleşme sıklığını arttırdığını ortaya koymaktadırlar. Yoksulluk ve eğitimsizlik sürdükçe de erken evlendirme devam etmekte ve bu durum bir kısır döngüye neden olmaktadır. Geçim sıkıntısı yaşayan aileler, “başlık parası” ve “berdel” gibi geleneksel uygulamalardan destek alarak kız çocuğunu evlendirmeyi bir çözüm olarak görebilmektedir. Ayrıca kız çocuklarını erken evlendirmek daha “güçlü” aileler ile bağ kurmak yöntemi olarak da görülmektedir. Bu bağlamda Ayşe 16 yaşında rızası alınmadan nasıl evlendirildiğini şöyle anlatmaktadır:

Ben onu tanırdım, kumarcının tekiydi. Babam da bilirdi ama babama para vermişler, o da kumarcı olduğunu bile beni verdi ... bir de kardeşim tek erkek çocuk, benim de kayınlarım çoktu, sonra belki kardeşime arka çıkarlar kayınlarım diye düşündü babam ... halalarım mâni olmaya çalıştı ancak amcalarım karşı çıkmadı... ilaç içip intiharı bile denedim (45, ilkokul, ev kadını, 7 çocuklu).

Bu vaka kadınların sosyal ve ekonomik kapital karşılığında nasıl saf bir metaya indirgenebildiğini gösteren çarpıcı bir örnektir. Burada başlık parası için ve tek erkek kardeşine sosyal çevre ve destek yaratmak için damadın kötü huylarının olduğu bilinse bile kız çocuğunun zorla evlendirildiği görülmektedir. Bu örnekte halaların kız çocuğuna destek vermesi, amcaların ise rıza göstermesi, kadınların duyarlılık ve dayanışma göstermesi bağlamında çok önemlidir. Öte yandan, amcaların da suskun kalarak pasif görünen bir tavır sergileme yoluyla çocuğun evlendirilmesine güçlü bir onay vermeleri bu nüfuz edinme çabasında dikkate değer bir erkek dayanışması örneğidir. Ancak bu çalışmada birkaç örnek hariç başlık parasının eski

yaygınlığını kaybetmekte olduğu görülmektedir. Bu da erken yaş evlilik nedenlerinden önemli bir sacayağının zayıflaması demektir ve kız çocukları açısından çok olumlu bir gelişmedir.

Yakın ve uzak arabalar dışında bazı örnekler ise berdel usulü ile gerçekleşmektedir. Berdel, yoksul erkeklerin eldeki kısıt imkânlarla evlenebilmesi için uygulanan kolaylaştırıcı bir evlilik mekanizmasıdır. Kimi katılımcı erkek kardeşlerinin kimi de bekâr amcalarının kendi seçtikleri kız çocukları ile evlenebilmeleri için nasıl istemedikleri insanlara verildiklerini ve bu karşılıklı ilişki içinde yıprandıklarını belirtmişlerdir. 13 yaşında berdelle evlenen Zehra bu geleneği kız çocuklarını “kurban etme” yöntemi olduğunu ifade etmektedir. 15 yaşında evlenen Fatma da yaşadığı berdelin etkilerini şöyle aktarmaktadır:

Babam abime istediği kızı alabilmek için beni berdel olarak verdi. Ne ben o zaman evlenmek istemişim ne de benim berdelim ... Erkek çocuğum olmuyor diye eşim kuma getirecekti üstüme. Ama babamlar eşime eğer kuma getirirsen bizde kız kardeşinin üstüne kuma getiririz dedi. Sonra kuma getirmekten vazgeçti... Psikolojimi çok bozdu bu şeyler (Fatma, 35, okur yazar değil, ev kadını, 8 çocuklu).

Soysal’ın da (2012, s. 264) belirttiği gibi “kadın elde ettiği haklara, aldığı eğitime ve kısmen edindiği ekonomik güce rağmen ... evlilik kadının hayatını belirleyen en önemli toplumsal kurum olmayı sürdürmekte, bu yüzden de alışverişin bir parçası olmaktan kurtulamamaktadır”. Katılımcıların aktarımları kız çocuklarının nasıl değişim değeri olan basit bir metaya indirildiğini, hoyratça davranıldığını, yaşadıkları travmaların etkilerinin yaşam seyri boyunca sürdüğünü açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Aile İçi Şiddet ve Ebeveyn Kaybı

Araştırmanın bulguları ebeveyn kaybı ve/ya ev içi şiddetin de kız çocuklarını erken yaşta evlendirmenin önemli sebepleri arasında olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin 17 yaşında evlendirilen Cemile’nin babası vefat ettiği annesi “artık eve ekmek getirenimiz yok onun için evlen, evin yükünü hafiflet” demiştir (Cemile, 35, ilkokul, ev kadını, 3 çocuklu). 13 yaşında evlendirilen Ayten’e ise teyzesi “üvey anne zulmü görmektense evlen kendi yuvanı kur” demiştir (Ayten, 41, ilkokul, ev kadını, 4 çocuklu). Reşit olmayan kız çocukları genellikle önce dinî nikâhla evlendirilmekte, resmî nikah ise daha sonra reşit olduğunda veya çocuğu doğduğunda yapılmaktadır.

Öte yandan, madde bağımlılığı da yoksul mahallelerde erken evlendirmeyi teşvik eden bir etmendir. Madde kullanan erkek çocuklarının evlenince düzeleceğine inanan bazı aileler, kendi düzenlerine ve oğullarının düzensizliğine ve hatta madde bağımlılığına katlanması için henüz reşit olmayan gelin almak istedikleri görülmektedir. Sema, doğruyu yanlıştan ayırt edemeyecek yaşta evlenmenin pişmanlığını şöyle anlatmaktadır:

Maddenin ne olduğunu bilmiyordum, madde kullanan insanın hareketlerini bilmiyorum. Tuhaf hareketlerine “ne yapıyor bu adam, beni güldürmeye mi çalışıyor?” derdim, gülerdim. Sonra anladım, kendi hâlime ağlamaya başladım... Ben bekârken çok neşeliydim. Gülerdim, güldürürdüm. Evlendikten sonra tamamen yıkıldım ... “Çocuk boş boş dolaşacağına evlensin, akıllanır” diyorlar, “gelinin yaşı da küçükse pek ses çıkaramaz” diyorlar. Sonra ya borç batağına saplanıyorlar ya kayınbaba bakıyor ... Ama ben kendi isteğimle evlendim. İstemeye geldiklerinde beğendim, cahillikten dolayı dedim “olsun” falan. Hiçbir şeyi de bilmediğimden başıma geldi, daha 16 yaşındaydım. Hani bilinçli olmuş olsam her söylediği hakarete “tamam” demezdim, en azından dayak attığı zaman kabullenip boynumu büküp oturmazdım. Şimdiki aklım olsa asla o yaşta evlenmezdim (Sema, 22, ortaokul, ev kadını, 1 çocuklu).

Çocukları erken evlendirebilmenin sebeplerinden biri bu konuda suçun ne olduğunu tanımlayan yasaların birbiriyle uyumsuzluğudur. Arslan (2018, s. 4) çalışmasında erken yaşta evliliklerin “yetişkinlerin suçu gizleme yöntemleri sayesinde mümkün” olduğunu belirtmektedir. Arslan (2018, s. 4) yetişkinlerin altı farklı şekilde suçu gizleme yöntemine başvurduklarını, bunların “hukuki boşluktan”, “kamu görevlilerinden”, “hastanelerden”,

“ebeveynlerden”, “din adamlarından” ve “vatandaşlardan kaynaklanan suçu gizleme” biçimleri olduğunu tespit etmiştir.

Yasalar arası bu uyumsuzluk ile yasa koyucuların bu konudaki ataerkil bakışı bu sorunsalın çözümüne engel teşkil etmektedir. “Türkiye’nin de taraf olduğu Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’ye (20 Kasım 1989) göre çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır”. Türkiye’nin de müdahil olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989) uluslararası temelde “her çocuğun temel yaşama hakkı”nın yanı sıra “her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunma”, “yaşama koşullarının iyileştirilmesi”, “kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi” haklarını tanımlayan, “çocuğun eğitimini aksatabilecek veya çocuk sağlığına veya fiziksel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ya da sosyal gelişimine” engel olacak koşulların önlenmesi ve dolayısıyla çocuk sağlığını korumaya yönelik çok önemli bir sözleşmedir (UNICEF, 2017). Çocukların erken evlendirilmesi Türkiye’nin de taraf olduğu “İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), Pekin Konferansı gibi uluslararası konferans ve sözleşmelerin sonuçlarıyla çelişmektedir” (Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012, s. 131).

Ancak Çocuk Koruma Kanunu³ Madde 3.a.’ya göre erken yaşta evlilik “daha erken yaşta ergin olsa bile 18 yaşını doldurmamış” olan kız çocukları için geçerli iken, Türk Medeni Kanunu⁴ Madde 11’e göre 17 yaşını doldurmamış, kız çocukların evliliği erken yaşta evlilik sayılmaktadır. Ancak Türk Medeni Kanun bazı durumlarda reşit olma yaşına istisnalar getirmekte, Madde 12 “on beş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabileceğini” ve Madde 11 “evlenme kişiyi ergin kılınabileceğini” belirtmektedir. Türk Ceza Kanunu⁵ Madde 6’ya göre de “çocuk deyiminden; henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişi” anlaşılmakta ancak erken yaşta evlilikleri de ilgilendiren Madde 104-(1) “reşit olmayanla cinsel ilişki” konusunda “cebir, tehdit ve hile olmaksızın, on beş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikâyet üzerine, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” demektedir. Tüm bu veriler ışığında Sungurtekin Özkan’ın da ifade ettiği gibi (2013, s. 2179) “hukukumuzda göre asgari 17 yaşın doldurulması ile genç kız ve erkek evliliğe ehil hâle gelmektedir”. Türk hukuk sisteminde çocukluk yaşını belirleyen kanunlar arasında bir çelişkinin var olduğu ve bunun kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi olgusunun önlenmesine yönelik çabaları zayıflatan bir etmen olduğu söylenebilir. Yasaların çocuk ve kadın sağlığını tehdit eden çocuk yaşta evlilik olgusunu kararlı bir şekilde önleyecek biçimde yeniden düzenlenmesi gerekmekte ve bu bilincin toplumsal kültürlenme süreçlerine yansımaları için ciddi çabalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Erken Yaşta Evlilik Yapmanın Kadın Sağlığına Olumsuz Etkileri

Erken yaşta evlendirmenin ruhsal ve bedensel bir şiddet biçimi olduğunu ortaya koyan bu çalışma, Türkiye’de ve dünyada yapılan başka çalışmalarla (bkz. Shabbar ve Manzoor, 2022; Boran ve diğerleri, 1994) benzer sonuçlara varmaktadır. Erken yaşta/çocuk yaşta ve zorla evlilik şiddetin yeniden ve yeniden üretilerek bireylerin yaşayacakları travmaların yaşam seyri boyunca sürmesine neden olur. Erken yaştaki -adölesan- gebeliklere bağlı riskler, düşükler, ölü doğumlar gibi anne ve çocuk sağlığı sorunları yaşanmaktadır (Özkan, 2013; Çöl ve diğerleri, 1994; Cherlin ve Riley, 1986). Bu araştırmanın saha verileri de erken yaşta evliliğin bireylerde

³ Çocuk Koruma Kanunu, Madde 3.a, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5395.pdf>

⁴ Türk Medeni Kanunu Madde 11, <https://www5.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4721.html>

⁵ Türk Ceza Kanunu Madde 6, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf>

bedensel/fiziksel negatif etkiler bıraktığını ortaya koyarak bu gerçekliği teyit etmektedir. Öte yandan, çalışma izolasyona tabi olma ve geniş aile içinde başta kayınvalide ve kayınbaba olmak üzere tüm bireylerin baskılarına maruz kalma durumunun, erken yaşta alınan aile sorumluluğunun ve yeni bir ailenin ilişkilerine alışma sürecinin etkileriyle oluşan duygusal, psikolojik sorunların erken yaşta evlenen kadınları tüm hayatları boyunca kalıcı bir şekilde olumsuz yönde etkilediğini gözlemlemektedir.

Duygusal Etkiler

Türkiye’de çocuk evlilikleri üzerine yapılan pek çok çalışmada ortaya konduğu gibi çocuk yaşta evlendirilen kızların neredeyse hepsi kayınpederin hane reisi olduğu evlere gönderilerek evlendirildikleri kişinin ailesi ile beraber yaşamak zorunda kalırlar (Anık ve Barlin, 2017; Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012). Kız çocuğunun yaşının küçük olması, ev ve çocuk bakımı konusunda bir şey bilmediği, kendi başına bir ev kuramayacağı ve de eşinin henüz bir işi olmadığı bahanesiyle, kayınvalidesinin evinde yaşaması meşrulaştırılmakta ve böylelikle geniş ailenin çoklu-tahakküm havuzunun içine alınmaktadır. Erken yaşta evlenmek bilişsel ve psikolojik açıdan evlenmeye ve çocuk doğurmaya hazır hissetmeyen, duygusal ve sosyal destek ihtiyacını karşılayamayan, üstelik fiziksel ve cinsel şiddete de maruz kalan çocukların ve kadınların ruh sağlığı üzerinde pek çok negatif etki bırakmaktadır.

Çalışma çocuk yaşta evliliğin beklenti, korku ve kabul üçgeninde yaşanan süreçlerle nasıl sağlandığını açığa çıkarmaktadır. Küçük yaştan itibaren sözlü ve fiziksel şiddete alıştırılarak korkutulan ve sesini çıkarmaması sağlanan çocuk halka halka aile fertlerinden ve eşinden başlayarak toplumsal rızaya yönelik beklentileri karşılayacak uysallığa bürünür. Bu geniş aile yaşantısında yaşı küçük olan gelinlerin gerektiğinde kendileri ve çocukları için doktora gitme, ailelerini ziyaret etme, arkadaşlarıyla görüşme, eğitimlerine açık liseden de olsa devam etme gibi haklarının olmadığı ya da keyfi olarak kısıtlandığı görülmektedir. Ev hapsine kadar varan uygulamaların bir amacının evlenebilecek kadar büyük ama kendi kararlarını verecek olgunlukta olamayacak kadar küçük olduğuna karar verilen kız çocuğunu ailesinden ve çevresinden kopararak tamamen otorite altına almaktır. Yaşlarının küçük olması gerekçesiyle kendi deyimleriyle “sürekli arka planda tutulan”, “hor görülen” kız çocuklarının kendi yaşamları üzerinde pek söz hakkı bulamadıkları görülür. 12 yaşında evlendirilen Mercan yaşadığı yabancılaşmayı şöyle betimlemiştir:

Ben evlendiğim zaman eşim daha askerliğini yapmamıştı. Zaten daha küçüktüm. Eşim askere gittikten sonra çok kötü oldum. Yani doğru düzgün telefonda bile görüşemiyorduk. Mesela ben evlendiğimde evde daha evlenmemiş görümcülerim vardı. Benden çok çok büyüklerdi. Büyük olmalarına rağmen bana iyi davranmıyorlardı ... Bazen bakardım çocuklar dışarıda ip atlar, top oynarlardı. Ben ise korkudan dışarı bile çıkamıyordum. Bedensel olarak da erişmemiştim ... Yabancı bir aileye evlatlık verilmiş gibi büyütülmüş gibi hissediyorsun (Mercan, 38, okur-yazar, ev kadını, 6 çocuklu).

15 yaşında evlenen Sultan da evlendiğine dair pişmanlığını ve evliliğe dair hayal kırıklığını şöyle anlatmaktadır:

30’umu geçtim ya şimdi evlenseydim diyorum. Nasıl güzel olurdu. Evlendiğimden beri düzgün bir hayat görmedim ki, hep hayal kırıklığı yaşadım yani. Evlilikten ... sevgi, saygı bekledim. Yani en azından küçük yaşta yanına gittiğimde el üstünde tutmasını bekledim. Ama o sürekli başkasının önüne attı, başkası da tekme atsın oldu. Ben koruyayım olmadı yani. Zamanla koptuk işte birbirimizden. Başka kadınlara gitmeye başladı, başka birini sevdi ona âşık oldu. Alıp getirdi evin içine koydu (Sultan, 32, okur-yazar değil, ev kadını, 5 çocuklu).

Erken evlendirmek çocukluğun çalınmasıdır, Lane’in (2011) ifadesiyle “masumiyetin gaspıdır” ve bireylerin toplumsal ilişkilerini de yaşam boyu belirleyecek etkiler bırakmaktadır. Bu çalışma da dünyanın diğer yerlerinde olduğu gibi erken evlendirilen çocukların “evlilik sonrasında arkadaşlarından kopma, özgüven eksikliği, toplumsal faaliyetlere ve toplumsal

hayatın her alanına katılımdan uzaklaşma, daha fazla sosyal baskı ve şiddete maruz kalma” durumlarını yaşadığını ortaya koymaktadır (Köseli ve Çelik, 2020, s. 27). Pek çok katılımcı gelin gittiği hanede en çok “çocukluğuna”, “eski hayatına, anne ve babaya özlem” duyduğunu belirtmiştir. Bhan ve diğerleri (2019) erken ergenlik döneminde ebeveyn-çocuk ilişkisinin kalitesinin ve iletişimin kız çocuklarının çok erken yaşta evlendirilmesine karşı ulusal düzeyde koruyucu olduğunu ve bu nedenle çocuk yaşta evliliği önlemede ebeveyn-çocuk ilişkisini geliştirmeye yönelik çabaların birincil öneme sahip olduğunu vurgulamaktadırlar.

Öte yandan, erken evlenmekle ilgili olarak katılımcıların en çok dile getirdikleri duygulardan biri pişmanlıktır. Güngör (2011) psikolojik açıdan “erken yaşta yapılan evliliklerde pişmanlık, öfke, özlem, hayal kırıklığı gibi duygular yoğun bir şekilde yaşandığını” ifade etmektedir. Gaziantep’te gerçekleştirilen saha çalışmasında da pek çok katılımcı eline tekrar bir fırsat geçse boyun eğmeyip evliliğe karşı geleceğini belirtmiştir. Çocuk yaşta evlilik, çoğu zaman yerleşik bir toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sonucudur ve bu da kız çocuklarının bu uygulamadan orantısız bir şekilde etkilenmesine sebep olmaktadır. Katılımcılar yaşadıkları ağır psikolojik süreçlerin sorumlusu olarak eşlerini ve başta kayınvalide olmak üzere eşlerinin aileleri ile destek alamadıkları kendi ailelerini görmekteyler. 16 yaşında evlendirilen Ayşe gibi birçok katılımcı çocuğundan koparılacağı korkusu ile yaşadığı haksızlığa ve şiddete boyun eğmek zorunda kaldığını ifade etmiştir.

İlaç içtim evlenmek istemediğim için, evlendikten sonra da birkaç kez kendimi asmayı düşündüm. Daha önce çok şiddet yaptım, cinselle, döverek. Bazen annemgile gidiyordum, bir hafta oturuyordum. Akriba olduğu için gelip götürüyorlardı. Sürekli kavga gürültü vardı, sonra gitmiyordum artık. Evle ilgilenmiyordu, kumar borcu vardı, kira elektrik su borcu birikti. O zaman düşündüm, ama çocuklarım vardı yapamadım (45, ilkokul, ev kadını, 7 çocuklu).

Ayrıca, birçok örnekte görüldüğü gibi gelinin yaşının reşit olmaması nedeniyle resmî evliliğin düzenlenmemiş olması, evlilik akdinin imam nikahı ile sınırlandırılması ve reşit olduğunda resmî nikahın halen yapılmamış olması, hane içinde kadını yine dezavantajlı konuma düşürmektedir. 17 yaşında evlenen Remziye bebeğinin nasıl gizlice birilerine evlatlık verilerek anneden koparıldığını şu şekilde dile getirmektedir:

Evliliğimiz beş ay sürdü, yani eşimden dolayı değil kayınvalidemden dolayı. Kadın istemedi beni, üstüne kuma gitmiş gibi zoruna gitti. Beş ay sonra ayrıldık, ben iki aylık hamileydim, annemgilde doğum yaptım. Doğum yaptıktan sonra annemgil çocuğu babasına götürdüler. Hani bizim resmî nikahımız zaten yoktu, imam nikahıyla evliydik. İmam nikahıyla da boşuyorlar ya, annem dedi ki “bunlar seni daha boşamadılar kızım, biz çocuğu götürürsek belki çocuğa üzürlürler, seni geri alırlar evine, yuvan kurtulur”. Çocuğu verdik ama beni çağıran olmadı. Yirmi gün sonra öğrendim ki çocuğumu altı günlükken evlatlık vermişler. Adliyeye gittim, hakimle görüştüm, savcıyla görüştüm. Dediler ki “Doğum raporun var mı?”, yok; “Resmi nikahın var mı?” yok. Evde doğum yaptığım için hiçbir şey yok, kanıt yok, o yüzden öylece o çocuk kayboldu gitti. Yıllarca bulamadım.

[Remziye yıllar sonra kızını bulmuş, ama bu sefer çocuğundan tamamen vazgeçmek zorunda kalmıştır.]
“Benim zaten bir annem bir babam var, beni dedi bunca zamandır aramamışsın, şimdi mi aklına gelmiş? Bundan sonra da beni arama sorma, seni istemiyorum” dedi ... Aramayı düşünmüyorum artık çünkü ağır konuştu benimle. İstersem gider görürüm yine ama yanlış bir şey söylerse daha kötü olurum, kriz geçiririm (Remziye, 44, ilkokul, enformel hasta bakıcı, iki çocuklu).

Bu katılımcının hikâyesi erken evlendirmek olgusunun, kadının sadece çocukluğunun değil toplumsal saygınlığının, çocuğu tarafından saygı ve sevgi görmesinin yitimine kadar varan kayıplara neden olduğunu gösterir. Erken evlendirme bir insanın yaşam sevincini çalmanın bir yoludur; 16 yaşında evlenen ve beş yıl sonra boşanan Sema’nın aşağıda anlattığı ve daha nicelerinin uğradığı cinsel istismar biçimidir.

Hani nasıl deyim, sadece beni bir mal olarak kullanırdı, arkasını döner yatardı. Artık belli bir zamandan sonra o kadar psikolojim bozulmuştu ki kendimi böyle, çok affedersiniz, kötü kadınlar olur ya o şekilde

görmeye başlamıştım ... Her zaman döverdi. Bir gün böyle dayak yerken kaynanam “böyle dayak ye ki avrat olası” dedi bana (Sema, 22, Ortaokul, ev kadını, 1 çocuklu).

Katılımcıların çoğu evliliğin kendilerinde ruhsal çöküntüye sebep olduğunu belirtmiştir. Bazı katılımcılar da psikolojik tedavi gördüklerini ve ilaç kullanarak ayakta kalabildiklerini belirtmişlerdir. Erken evlendirme, kız çocuklarına onları yaşam seyirleri boyunca acı içinde bırakacak travmalar yaşatan, aynı anda ruhsal, cinsel ve bedensel şiddet uygulamanın bir metodudur. Eve kapatma, günlük fiziksel ritmini bozma, beden ve kişilik gelişimine sekte vuracak kadar boyunduruk altına alma hâlinin ruhsal hastalıkların yanı sıra bedensel hastalıklara yakalanmalarına da sebep olduğu görülmektedir.

Bedensel Etkiler

Çocuk yaşta evlilik kız çocuklarının sağlığını tehdit etmektedir (UNICEF, 2023a). Gaziantep araştırmasında da bu gerçekliği teyit eden bulgulara ulaşılmıştır. Yaşadıkları ruhsal sorunların neticesinde katılımcıların kimi panikatağa yakalanmış kiminin ruhsal hâli strese bağlı çene ağrısına ve diş kaybına, böbrek yetmezliğine, tansiyon hastalıklarına ve başka fiziksel bozukluklara neden olmuş, kimi sedef ve benzeri cilt hastalıkları geçirmiştir. Güneş görmeme ve yeterince ev dışında hareket etmeme, yürümeme, koşmama ve erken doğum yapma nedeniyle vitamin eksikliğinden, cilt hastalıklarından, kan hastalıklarına, çeşitli kas fitiklarına ve jinekolojik rahatsızlıklara kadar varan ciddi bir hastalık yelpazesi içinde ömür boyu uğraşan kadınların uğradıkları müdahale boyunca bebeklerinin de ölümüne varacak ihmaller yaşadıkları görülmektedir.

Araştırmalar, ergen annelerden doğan çocukların daha yaşlı annelerden doğanlara göre daha fazla sağlık sorunu ve ölüm riski yaşadığını ortaya koymuştur (LeGrand ve Mbacké, 1993). Örneğin, 16 yaşında evlendirilen Nesibe adlı katılımcı erken bir yaşta doğum yapmanın hem kendisini hem bebeklerini nasıl etkilediğini şöyle anlatmıştır:

Erken evlenmek sağlığı çok etkiledi. Ben şu an beta talasemi hastasıyım. Kırmızı kanım sürekli düşüyor. Vücudumda sürekli halsizlik var. Sürekli başım döner. Taşıyıcı kansızlık var, kırmızı kan hücrelerim sürekli düşüyor. Doktor erken evlenip gelişim çağını tamamlamadan evlenip bir de gelişim çağını tamamlamadan çocuk doğurduğum için bu hastalığa maruz kaldığımı söyledi. Dördüncü dereceden akraba olduğumuz için genetik olarak taşıyıcı anne taşıyıcı babadan dolayı çocuk hasta olarak doğdu işte ... Erken yaşta evlenmen demek kendini canlı canlı öldürmen demek benim gözümde (Nesibe, 30, ilkokul, ev kadını, 4 çocuklu ve 1 ölü doğum).

Katılımcının da aktarımından anlaşılacağı gibi erken yaşta evlilikler bireyin sağlığını ciddi bir biçimde derecede riske atabilmektedir. Güngör (2011) “erken yaşta evliliklerde ortaya çıkan sorunlar arasında en çok depresyon, kaygı bozuklukları, fobik problemler, güven problemleri, sağlık ile ilgili problemler ve intihar girişimleri bulunduğunu” ve bu durumun “yıpranmış ailelere, mutsuz çiftlere, ortada kalmış ve psikolojik sorunlarla büyüyen çocuklara yol açtığını” belirtmektedir. Bu bulgular Gaziantep araştırmasında da tespit edilmiştir. Öte yandan, sahada geniş aile otoritesinden çıkan çiftlerin mutluluk şansı yakalayabildiğini gösteren katılımcılara da rastlanmıştır. Ancak katılımcıların aktarımlarında geniş aile içerisinde yaşar iken nadiren de olsa erkeğin eşine destek olma durumunda kendi ailesi tarafından nasıl dışlandığına dair hikâyeler de bulunmaktadır.

Neymiş “sen pencereden dışarıya mı baktın”, “bu çöpü niye cümle kapısının önüne koydun” deyip çöpleri benim yüzüme fırlattılar. Yeri geldi beni dövmek istediler ama ben yine de sesimi çıkartmadım, eşim gitti karşılarna durdu. Eşimle beraber ailemin bizi davet ettiği bir akşam yemeğine kaynanamgilden habersiz gittiğimiz için bizi evden attılar. Geldik ki eşyalarımızı kapının önüne koymuşlar. 4 ay boyunca eşimle konuşmadılar, bana da etmedikleri eziyetler kalmadı (Fazilet, 24, ilkokul, ev kadını, 3 çocuklu).

Reşit olmayan kız çocukları ile kurulan aile formunda, erkeğin ve geniş ailesinin şiddetinin de yaygın olduğu aile ortamında aile birliğinin pek de sağlam bir zemine oturmadığı,

hatta tam tersine özellikle kadınların, çocukları belli bir yaşa gelene dek ve en az iki çocuğu olana dek her an terk edilecekleri ve hane dışına atılacakları hissini yaşadıkları görülmektedir. Bu örnekler erken evlendirilerek kadınlara uygulanan tahakkümün yeniden üretilmesinde kadını sosyal ve ekonomik bağlamlarda “bağımlı” kılan “ataerkil stratejilerin” (Chodorow, 2021; Walby, 1991; Bourdieu, 2014) ne kadar etkili ve kapsamlı bir mekanizma olarak işlediğini ortaya koymaktadır. Bu nedenlerle çocuk yaşta evlilik sadece bir insan hakları ihlali olarak değil aynı zamanda bireysel ve toplumsal gelişimin ve sağlığın da önünde bir engel teşkil etmektedir (Kamal, 2012; Sungurtekin Özkan, 2013; Boran ve diğerleri, 2013). Bu bağlamda sorunun “çok boyutlu olduğu ve çözümünün de çok boyutlu bir çaba gerektirdiği” görülmektedir (Malatyali, 2014, s. 27). Dolayısıyla çocuk yaşta evliliklerin önlenmesi kamusal ve sivil girişimlerin iş birliğinde kapsamlı, birbirini tamamlayıcı ve kararlı ulusal ve uluslararası programların uygulanması gerekmektedir.

Güven’e göre (2016, s. 1252) 2010’lu yıllar boyunca “artan iletişim teknolojileri sayesinde bu sorunun medyada görünürlüğü de artmış”tır. TBMM çatısı altında konunun araştırılması için bir alt komisyon kurulması ve il bazında Gaziantep Büyükşehir Belediyesi’nin, erken yaşta zorla yaptırılan evlilikleri önlemek amacıyla kurduğu “Çocuk Gelinler Çağrı Merkezi” olumlu gelişmelerdir. Ayrıca Gaziantep’te kadına karşı şiddeti önleme ve kadını güçlendirme konusunda çalışmalar yürüten kadın dernekleri de bu konuda önemli çalışmalar yürütmüştür. Ancak bu süreç kesintili olarak değil kararlı bir şekilde sürmelidir.

Bu noktada “toplum yaşamının düzenleyicisi olan ‘hukuk’un ... mücadele gerektirse de eğitim alanında alınacak önlemlerle ve sağlık hizmetleri alanında ... destekleyici çalışmalarla alt yapı da oluşturarak konuya ilişkin önemli bir görevi yerine getirebileceği şüphesizdir” (Sungurtekin Özkan, 2013, s. 2180-81). Bu bağlamda düzenlemeler, politikalar ve programların genç kadınların da genç erkekler kadar örgün eğitime ve ücretli istihdama erişimini sağlayacak şekilde uyarlanması gereklidir (Sing ve Samara, 1996, s. 157). KADEM (2014) “erken yaşta ve zoraki evlilikler” konulu çalıştayında sadece “birey ve ailesi’nin sorumlu tutulamayacağını”, konunun “sosyolojik bir boyuta” sahip olduğunu, “tüm Bakanlıklar, Üniversiteler, Sivil toplum Kuruluşları, Medya, Özel Sektör Alanındaki Kuruluşlar, Uluslararası Kuruluşlar, Toplum Liderleri” vb. “sektörler arası iş birlikleri oluşturulması ve güçlendirilmesi”nin gerektiğini belirtmektedir. Uluslararası Kadın Araştırmaları Merkezi’nin (ICRW) erken yaşta evliliklerin önlenmesine yönelik sıraladığı “kız çocuklarını bilgi, beceri ve destek ağlarıyla güçlendirmek”; “destekleyici yasa ve politikaları teşvik etmek”; “ebeveynleri ve toplum üyelerini eğitmek ve bir araya getirmek”; “kız çocuklarının yüksek kaliteli eğitime erişimini artırmak”; “kız çocuklarına ve ailelerine ekonomik destek ve teşvikler sağlamak” (Malhotra, Warner, McGonagle ve Lee-Rife, 2011, s. 11) gibi adımlar bireyi, aileyi, toplumu ve devletin etkisini dikkate alan bütünsel bir çerçevenin önemini ortaya koymaktadır.

Sonuç

Erken yaşta evlilik, dünya genelinde kadınların refahını, sağlığını ve kız çocuklarının geleceğini tehdit etmektedir. Bilhassa kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi onları yaşam seyirleri boyunca acı içinde bırakacak travmalar yaşatan ruhsal, bedensel ve cinsel bir şiddet biçimidir. Bu evrensel çıkarımları Gaziantep araştırma sahasından elde edilen bulgularla teyit eden bu çalışma erken yaşta evliliğin şiddetin, yoksulluğun ve yoksunluğun kuşaklarca aktarılmasına neden olan ağır bir toplumsal sorun olduğunu saptamıştır. Çalışma erken yaşta evlendirilirken rızası alınmayan, evliliğe zorlanan ya da küçük yaşından faydalanarak bir şekilde ikna edilen, evlendikten sonra ise karşılaştıkları zorluklarla baş edemeyen, bir çıkış yolu bulamayan, eğitim ve meslek edinme hakları ellerinden alınarak ayakları üzerinde durma olanaklarını kaybeden kadınların yaşam seyri boyunca büyük kayıplar yaşadıklarını ortaya koymuştur.

Çocuk yaşta evliliğin sürdürülmesinde kadınlara dair ataerkil, cinsiyetçi kültürel yaklaşımların ve geleneklerin etkisi büyüktür. Ayrıca bu sorunun temelinde yoksulluk, sağlık hizmetlerine sınırlı erişim, eğitim olanaklarının ve önleyici yasaların eksikliği de yatmaktadır. Öte yandan, aile içi şiddet de çocukların erken yaşta evliliğe itilmesinde rol oynamaktadır. Çalışma, bu konudaki diğer çalışmalarla uyumlu olarak bu olgunun kalkınma olgusuyla doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Ülkelerin kalkınma düzeyleri arttıkça erken yaşta evlilikler azalma eğilimindedir. Buna paralel olarak bu çalışmada erken yaşta evlenme riskiyle en çok karşılaşan çocukların ailelerinin genelde yoksul hanelerde ve kırsal bölgelerde yaşayan az eğitilmiş veya hiç eğitimi olmayan kişilerden oluştuğu tespit edilmiştir. Yoksulluk ve eğitimsizlik süreklilik kazandıkça, erken yaşta evlilikler de nesiller boyunca devam eden bir kısır döngüye yol açmaktadır. Maddi zorluk yaşayan aileler, borç karşılığı olarak veya “başlık parası” ve “berdel” gibi geleneksel uygulamalarla kız çocuklarını evlendirmeyi uygun bir seçenek olarak görebilmektedir. Bu durum, kız çocuklarını parasal değeri olan temel bir metaya indirgemektedir. Aynı zamanda gelinin reşit olmaması resmî bir evlilik yapılamamasına neden olarak kadınları hem özel hem de kamusal alanda dezavantajlı kılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, erken yaşta evliliğin toplumsal cinsiyet eşitsizliği, şiddet, tahakküm ve sosyal eşitsizlik açısından önemli ve yapısal bir sorun olduğunu, insan ve çocuk haklarını ihlal ederek kadınların eşitsiz konumunu pekiştirdiğini, aynı zamanda bireysel ve toplumsal gelişimin ve sağlıklı bir yaşamın önünde bir engel olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu sorunu ele almak için çok boyutlu bir çözüme ihtiyaç vardır. Devletin çocuk evliliklerini engellemek yönünde uyguladığı bazı yasalar, çocuk evlendirmelerini ihbar etme ve önleme mekanizmaları ve modernleşmenin etkileri çocuk evliliklerine dair olumsuz bakış açısını güçlendirmiştir. Nitekim son on yılda “resmî” erken evlendirme rakamlarında ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Ancak diğer yandan eş zamanlı olarak sürekli üretilen cinsiyetçi söylemler, kadınların kazanılmış haklarına saldırılar, kadın cinayetleri, kayıt dışı evlilik pratikleri ve yasalar arası uyumsuzluklar çocuk yaşta evlendirmeye kapı aralamaya devam etmektedir. Her ne kadar yıllar içinde oranları düşse de tek bir çocuk yaşta evlilik vakası kalmayana kadar bu konunun üzerine gidilmesi, erken evliliği önlemeye yönelik yapıcı çalışmaların ve projelerin çoğaltılması ve erken yaşta evlilik yapmış kadınların yaşadıkları acı deneyimlerin daha çok açığa çıkarılması ve bilinir olması önemlidir. Bu bağlamda kız çocuklarının çocuk ve eğitim haklarının yanı sıra en temelde insan ve vatandaşlık haklarının da korunması ve söz konusu sorunu cinsiyetçilik, yoksulluk, eğitim ve kadın istihdamı boyutlarıyla birlikte çözecek bütüncül bir yaklaşımın yasal zeminde geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun için de kamu kurumlarının, sivil toplum kuruluşlarının ve medyanın iş birliği ile sosyal politikalara yön verecek ve toplumsal kültürü etkileyecek bir toplumsal bilincin oluşması zaruridir.

Kaynakça

- Ak, E. Y. ve Aslan, E. (2020). Göçmen kadınların erken yaşta evlilik konusundaki görüşleri: Kalitatif bir çalışma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(71), 1167-1174. Issn: 1307-9581
- Aktepe, E., ve Atay, İ. M. (2017). Çocuk evlilikleri ve psikososyal sonuçları. *Current Approaches in Psychiatry/Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(4), 410-420. DOI:10.18863/pgy.310791
- Anık, M. ve Barlin, R. (2017). Türkiye’de çocuk gelinler sorunu: Balıkesir örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 6(3), 1827- 1841.
- Arslan, Y. (2018). Çocuk gelin evliliklerinde suçu gizleme yöntemleri üzerine bir araştırma. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 4-17.
- Ayata, A. (2012), Toplumsal cinsiyet sosyolojisine başlangıç, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2307, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1304

- Aydemir, E. (2011). Evlilik mi evcilik mi? Erken ve zorla evlilikler: Çocuk gelinler. International Strategic Research Organization (USAK).
- Bhan, N., Gautsch, L., McDougal, L., Lapsansky, C., Obregon, R., & Raj, A. (2019). Effects of parent-child relationships on child marriage of girls in Ethiopia, India, Peru, and Vietnam: Evidence from a prospective cohort. *Journal of Adolescent Health, 65*(4), 498-506. DOI: 10.1016/j.jadohealth.2019.05.002
- Boran, P., Gökçay, G., Devecioğlu, E., & Eren, T. (2013). Çocuk gelinler. *Marmara Medical Journal, 26*(2), 58-62. DOI:10.5472/MMJ.2013. 02751.1
- Bourdieu, P. (2014). *Eril tahakküm*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Burcu, E., Yıldırım, F., Sırma, Ç. S., & Sanıyaman, S. (2015). Çiçeklerin kaderi: Türkiye’de kadınların erken evliliği üzerine nitel bir araştırma. *Bilig, (73)*, 63-98.
- Cherlin, A., & Riley, N. E. (1986). Adolescent fertility: An emerging issue in sub-Saharan Africa.
- Chodorow, N. J. (2021). Women Mother Daughters: The Reproduction of Mothering After Forty Years. In: Bueskens, P. (eds) *Nancy Chodorow and The Reproduction of Mothering: Forty Years On*, Palgrave Macmillan, Cham, 49-80.
- Çakmak, D. (2009). Türkiye’de çocuk gelinler, birinci hukukun gençleri sempozyumu, hukuk devletinde kişisel güvenlik, bildiri tam metinler e-kitabı, 20-21 Mart. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi*.
- Çöl, M., Çalışkan, R., & Akdur, R. (1994). Genç yaş evliliklerinin anne ve çocuk Sağlığı üzerine etkileri. *Ankara Tıp Mecmuası, 47*, 95-108.
- Ecevit, Y. (2011). Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç, Yıldız, E. ve Karkıner, N. (ed.), *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*, T.C. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2307: 2-30.
- Firestone, S. (1970). The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution. *New York: Bantam*.
- Gül, M. (2022). "Göç Sürecinde Erken Yaşta Evlilikleri Türkiye’de Yaşayan Suriyeli Çocuklar Özelinde Düşünmek", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 49*, Denizli, ss. 573-588. DOI: 10.30794/pausbed.893915
- Güngör, S. (22 Kasım, 2011) "Küçük evlilik büyük sorun!". Milliyet Gazetesi, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2023, <http://www.milliyet.com.tr/pembenar/kucuk-evlilik-buyuk-sorun-1466084>
- Güven, U. Z. (2016). Türkiye’de aile kurumuna ilişkin güncel tartışmalar: Taya 2011 sonuçları üzerine bir değerlendirme. *Journal of International Social Research, 9*(43). DOI:10.17719/jisr.20164317693
- İlkaracan, P., & Gülçür, L. (1996). Aile içinde kadına karşı şiddet. P. İlkaracan, L. Gülçür ve C. Arın (ed.), *Sıcak yuva masalı: Kadının İnsan Hakları Projesi*. İstanbul: Metis, 21-78.
- Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM), (2014). Erken Yaşta ve Zorla Evliliklere Karşı Mücadele Çalıştay Raporu, Erişim Tarihi: 5 Nisan 2022, <https://kadem.org.tr/erken-yasta-ve-zorla-evliliklere-karsi-mucadele-calistay-raporu/>
- Kamal, S. M. (2012). Decline in child marriage and changes in its effect on reproductive outcomes in Bangladesh. *Journal of health, population, and nutrition, 30*(3), 317-330
- Kandiyoti, D. (1997). *Cariyeler, bacılar, yurttaşlar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kaya, Ş. S. (2019). *Erken yaş evliliklerinin "istismar" bağlamında değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=rIIInTMEGx_v0fJRALuCW&no=ilG3VNkLoL3spBu_8McKZQ)
- Köseli, A., & Çelik, K. (2020). Çocuk yaşta erken ve zorla evliliklerin sağlık riskleri ve

- sonuçlarına çok sektörlü yaklaşım. Erişim tarihi:15 Ocak 2022, https://turkiye.unfpa.org/sites/default/files/pubpdf/unfpa_cyeze_sagliksonuclariraporu_turkce.pdf
- Leyla Kuzu, Ş. (2013). Toplumsal cinsiyet bağlamında aile ve aile içi şiddet. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 1-15.
- Lane, S. (2011). Stealing innocence: Child marriage and gender inequality in Pakistan. *Plan Finland & Abo Akademi University, Finland*, 1, 44.
- LeGrand, T. K., ve Mbacké, C. S. (1993). Teenage pregnancy and child health in the urban Sahel. *Studies in family planning*, 24(3) 137-149. DOI: 10.2307/2939229
- Malatyalı, M. K. (2014). Türkiye’de ‘çocuk gelin’ sorunu. *Nesne-Psikoloji Dergisi*, 2(3), 27-38. DOI: 10.7816/nesne-02-03-03
- Malhotra, A, Warner, A, McGonagle, A, Lee-Rife S. (2011). Solutions to end child marriage, what the evidence shows. International Center for Research on Women (ICRW). Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2023, <https://www.icrw.org/wp-content/uploads/2016/10/Solutions-to-End-Child-Marriage.pdf>
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative Research and Case Study Applications in Education. Revised and Expanded from Case Study Research in Education*. Jossey-Bass Publishers.
- Millett, K. (1971). *Sexual Politics* (1970). New York: Avon.
- Mitchell, J. (1971). *Women’s Estate*. Penguin Boks, Ltd.
- Neuman, L. (2006). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar*. (Ö. Akkaya, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Oakley, A. (1981). Interviewing women: A contradiction in terms. In H. Roberts (Ed.), *Doing feminist research* (pp. 30-61). London: Routledge.
- Özcebe, H., ve Biçer, B. K. (2013). Önemli bir kız çocuk ve kadın sorunu: Çocuk evlilikler. *Türk Pediatri Arşivi*, 48(2), 86-93. DOI: 10.4274/tpa.1907
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkânsız iktidar: Ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. Metis Yayınları.
- Shabbar, S. Z., & Manzoor, A. (2022). An analytical study on early marriage in Pakistan: Impact on education and health. *Pakistan Journal of Educational Research*, 5(2). DOI: 10.52337/pjer.v5i2.515
- Singh, S., & Samara, R. (1996). Early marriage among women in developing countries. *International family planning perspectives*, 148-175. <https://doi.org/10.2307/2950812>
- Soykan, C., Biehl, K., & Hazan, C. (2021). Kadın Mülteciler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması, CEİD yayınları. ISBN: 978-625-7666-13-8
- Soylu, N., & Ayaz, M. (2013). Adli değerlendirme için yönlendirilen küçük yaşta evlendirilmiş kız çocuklarının sosyodemografik özellikleri ve ruhsal değerlendirmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 14(2), 136-144. DOI: 10.5455/apd.36694
- Soysal, D. (2012). Wollstonecraft ve kadın güzelliği üzerine. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, (63), 261-272.
- Sözer, H. (2020). Bir çocuk istismarı formu olarak çocuk evlilikleri: kültüre sığınmanın sınırları. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 23(1), 157-191. DOI: 10.18490/sosars.728332
- Sungurtekin Özkan, M. (2013). Erken yaşta evliliklerin önlenmesi konusunda yargının üstlenebileceği rol. *Journal of Yaşar University*, 8, 2177-2189.
- Toksöz G. (2012). “Neoliberal piyasa, özel ve kamusal patriarka çıkmazında kadın emeği”. Dedoğlu, S. Elveren, A.Y. (Ed.). *Türkiye’de refah devleti ve kadın*. İstanbul: İletişim Yayınları,
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (2010). Erken yaşta evlilikler hakkında komisyon raporu, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2022,

- http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/750_1.pdf
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Erişim Tarihi: 3 Haziran 2023, https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf
- Türkiye İstatistik Kurumu (2018a) İstatistiklerle Çocuk, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2018-30708>
- Türkiye İstatistik Kurumu (2018b) Doğum İstatistikleri, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2018-30696>
- UNFPA. United Nations Population Fund (2022, 2 Şubat). Child Marriage. Erişim Tarihi:9 Mayıs 2023, <https://www.unfpa.org/child-marriage/>
- UNICEF (2022) UNFPA-UNICEF Global Programme to End Child Marriage: Driving action to reach the girls at greatest risk. Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2023, <https://www.unicef.org/protection/unfpa-unicef-global-programme-accelerate-action-end-child-marriage>
- UNICEF (2023a) Child-marriage. Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2023 <https://www.unicef.org/protection/child-marriage>
- UNICEF (2023b) Child marriage. Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2023, UNICEF global databases, <https://data.unicef.org/topic/child-protection/child-marriage/>
- UNICEF (2017). Birleşmiş milletler çocuk haklarına dair sözleşme, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2023, <https://www.unicef.org/turkiye/media/7941/file>
- Walby, S. (1991). Theorizing Patriarchy, Wiley-Blackwell.
- Yağbasan, M., ve Tekdemir, N. (2017). Sosyolojik perspektiften çocuk gelinlerin yaşadıkları travmalar. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(16), 18-32. DOI: 10.16990/SOBIDER.3859
- Yavaş Çelik, M. ve Karasu, F. (2022). Türk ve Suriyeli kadınlarda erken evlilikler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(3), 799-810. DOI: 10.33417/tsh.942915
- Yüksel-Kaptanoğlu, İ. ve Ergöçmen, B. (2012). Çocuk gelin olmaya giden yol. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 129-161.